

FÓRUM

CZIGÁNY ISTVÁN

„VAJON KINEK A (HAD)TÖRTÉNELME?”

Néhány gondolat egy recenzió kapcsán

Nem régen a világhálón rákattintottam a www.tortenelemportal.hu oldalra, ahol a „Szlovákia hadtörténete az ókortól napjainkig – hivatalos propagandaanyag Pozsonyból” cím alatt a *Hadtörténelmi Közlemények* 125. évfolyamának 2012. évi 1. számában megjelent könyvrecenzió kivonatos ismertetését találtam. Igen elcsodálkoztam, hiszen a folyóiratból csak kevés írást vesznek át az internetes médiumok, könyvismertetésre pedig nemigen emlékszem. A „rejtély” persze hamar megoldódott, hiszen fiatal könyvtáros kollégám a *Slovensko – Vojenská kronika* (Szlovákia hadikronikája) 2007-ben megjelent könyv angol nyelvű kiadását (*Slovakia Military Chronicle*) ismerteti.¹

Mivel a művet magam is ismerem, nemcsak a történelemportálon megjelent kivonatot, hanem a teljes recenziót is elolvastam a *Hadtörténelmi Közlemények* szemle rovatában. A recenzió bírálatot, kritikát jelent, s a nemzetközi tudományos életben sokan igen felkészülten művelik ezt a műfajt, amely nemegyszer termékeny vitákat eredményez. A Szlovákia hadikronikájáról megjelent ismertető sem a mű leírását tartalmazza, Kiss Balázs erőteljesen hangot ad saját véleményének is, amely természetes. Annak következtében azonban, hogy a recenzió a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum nagy múltú, nemzetközileg elismert, akkreditált tudományos folyóiratában jelent meg, sokan joggal feltételezhetik, hogy az itt közölt bírálat a magyar hadtörténetírás álláspontját tükrözi.

Sietek ezért leszögezni, hogy történészként és hadtörténészként, s nem melleleg a *Hadtörténelmi Közlemények* szerkesztőbizottsága tagjaként az említett ismertetésben megfogalmazott bírálatokkal nem értek egyet. Eltérő véleményemnek azért adok hangot írásban, mivel úgy látom, hogy bár a kiegyensúlyozott történelem és hadtörténelem megírásának igényében konszenzus van, ez a legjobb szándék ellenére sem mindig sikerül, s olyan jelenség van kialakulóban, amelyet a recenzens éppen a szlovák hadikronika kapcsán tett szóvá, és maga is el akart kerülni. Jelesül, hogy a leírtak a politika számára szolgáljanak munícióul.

Az internet révén az információk, dezinformációk percek alatt elterjednek, s olvashatók a világ minden pontján, Szlovákiában is. Ez történt a szóban forgó recenzióval, amely

* Új rovatunkat a Magyarország hadtörténetével kapcsolatos közérdekű kérdések tudományos igényű tisztázása érdekében indítjuk. Célunk az aktuális témákra való gyors reagálás, az eltérő álláspontok, a különböző diskurzusok közötti párbeszéd biztosítása. (A Szerkesztőség.)

¹ *Vladimír Segeš (et al.): Slovakia Military Chronicle*. Bratislava, Perfekt, Institute of Military History – Ministry of Defence, 2009. [A kötet szerzői: Baka, Igor; Cséfalvay, František; Čaplovič, Miloslav; Dangl, Vojtech; Maskalík, Alexej; Purdek, Imrich; Štaigl, Jan; Štefanský, Michal.] Ismertetése Kiss Balázstól: *Hadtörténelmi Közlemények*, 125. (2012) 1. sz. 294–296. o.

ott szerepel több radikális politikai csoportosulás honlapján, mégpedig az alábbi „bulváros” cím alatt: „kitalált történelem”.²

Az érdeklődés nem véletlen, mivel a korántsem felhőtlen magyar–szlovák viszony egyik sarkalatos pontja a közös történelmi múlt eltérő megítélése, amelyből mindkét ország nacionalista csoportjai bőven merítenek saját „igazságaik” igazolására.

Az alábbiakban néhány olyan gondolattal szeretnék hozzájárulni a magyar–szlovák hadtörténelmi múlt megítéléséhez, amellyel kapcsolatban a recenzens szerintem kissé sarkosan fogalmazott.

Az ismertetés leginkább azt kifogásolja, hogy a kötet nem az első és második Szlovák Köztársaság hadikronikáját mutatja be, hanem a Magyar Királyság hadtörténetének sajátos szlovák adaptációja, sőt a Mohács és Trianon közötti közel négyszáz esztendőt szinte szlovák hadtörténelemként tárgyalja.

Tudjuk, hogy az új nemzetállamok előbb vagy utóbb megalkotják saját történelmüket. Ehhez viszont fel kell „használniuk” azon államok történetét, amelyből kiszakadtak. A job-bik változat, amikor a már meglévő nemzeti államaikhoz csatlakoznak, mint az erdélyi románok vagy a délvideki szerbek. Ám említhetjük Belgium példáját, amely 1830-ban nyerte el függetlenségét. Belgák – tudjuk – nem léteznek, Belgium lakosságát flamand és vallon etnikai közösségek alkotják, amelyeknek nyelvi és kulturális kötődésük holland és illetve francia. Történelmüket a kőkorszaktól eredeztetik, de magukénak érzik, és történelmi összefoglalóikban rendre tárgyalják a spanyol, osztrák, holland uralom alatti történéseket is.

Szlovákia szerepe is sajátos, mert a mai szlovákok elődei hosszú évszázados fejlődés során jutottak el az államiság kialakításáig, előbb a magyar államiság, majd 1918 után a cseh–szlovák állam keretei között. A szocialista rendszer bukását követően a szlovák historikusok már sokkal árnyaltabb képet igyekeznek festeni hazájuk történelméről: „Szlovákia történetén jóval kiterjedtebb tárgykört kell értenünk, mint az önálló szlovák állam vagy a szlovák államiság történetét... ez a mai szlovák territórium története a szlovák etnikum történetével kombinálva.”³

Úgy vélem a szlovák hadikronika lényegében ezt a metódust követve tárgyalta az önálló, majd a Habsburg Birodalomba integrálódó Magyar Királyság történetét, kiemelve a szlovák vagy szlovák kötődésűnek tartott katonai személyeket, a XVIII. század közepétől kezdve pedig a szlovák többségű alakulatok szerepét.⁴

A szóban forgó kötetben Szlovákia magyar korszakának története alapvetően tárgyszerű, mellőzi a politikai sallangokat, s az előző szocialista korszak történelmi, hadtörténelmi összefoglalásainál sokkal árnyaltabb képet ad erről az időszakról. Mindez nem zárja ki, hogy még számos eltérő álláspont vagy megvitatandó kérdés maradt, így például az általam kutatott XVI–XVII. század kiemelkedő magyarországi katonáinak etnikai hovatartozása, vagy a legújabb korból említhetjük a trianoni békediktátum nyomán a Magyar Királyság Csehszlovákiához került területei egy részének 1938/39-ban történt visszacsatolása értékelését.

² A könyvismertetés a szerző és a *Hadtörténelmi Közlemények* tudta és beleegyezése nélkül került föl az említett honlapokra. Az ott terjedő változatok címével, tartalmával és kommentárjaival sem a Szerző, sem a Szerkesztőség nem azonosul. (*A Szerkesztőség.*)

³ *Dušan Kováč: Szlovákia története.* Pozsony, 2001. 5. o.

⁴ Egyébként a kiadványról a Szlovák Tudományos Akadémia történelmi folyóiratban megjelent recenzio is a szlovák terület hadtörténetéről beszél. *Matej Hanula: Historický časopis*, 59., Supplement, 2011. Historical Journal of the Institute of History of the SAS. 140–144. o.

Nyilvánvaló, hogy közös történelmi múltunk megítélésében mindig is lesznek különbségek. Egy 2009-ben Túrócszentmártonban (Svätý Martin) tartott konferencián úgy fogalmaztam, hogy közel ezer éves együttélésünk a Kárpát-medencében olyan, mint egy hosszú házasság, vannak benne szép és veszekedéssel teli korszakok, ám ha a felek elválnak, nem feltétlenül kell rosszban lenni. Közös történelmünkben számos közös hagyományuk, értékünk van, hiszen a magyarság mentalitásában, kultúrájában szomszédai közül a szlovákokhoz áll a legközelebb.

A hadtörténelem kapcsán eléggé talán utalnunk a II. Rákóczi Ferenc zászlai alatt harcolt több ezer szlovák katonára. Az egyébként német származású Winkler Vilmos ezrede katonáinak több mint 90%-a szlovák származású volt. Sajnos a magyar hadtörténeti kutatások ilyen és ehhez hasonló eredményei nem hasznosultak a kötetben.⁵

Utalhatunk arra a közös népdalkincsre is, amely ebben a háborúban született, s némelyik darabjának sorait magyar–szlovák kevert nyelven énekelték: „Hej amikor én katona voltam Rákóczi vojnában”. Szlovákia himnuszának zenéje is olyan népdalból ered, amely megtalálható mind a szlovák, mind a magyar néphagyományban.⁶

Számos kiemelkedő politikusunk és katonánk, így Benyovszky Móric, Bercsényi Miklós, Forgách Simon, Hadik András a Magyar Királyság felvidéki vármegyéiből származott. Családjuk zömében ott volt birtokos, magyarul, latinul, németül és szlovákul egyaránt beszéltek. Bercsényi és Forgách pedig bizonyíthatóan írt is szlovákul. Köztudott az is, hogy e terület északi részének köznemessége zömmel az akkor szlávnak nevezett szlovák eredetű volt.

Ám akkoriban az etnikai hovatartozás nem játszott szerepet. Minden nemes és egyházi személy nyelvi és faji megkülönböztetés nélkül a Szent Korona által szimbolizált ország, a Magyar Királyság, a „Natio Hungarica”, vagyis a magyar politikai nemzet tagjának tekintette magát. A szlovák eredetű nemesség és papság egyben a Magyar Királyság államalkotó része volt. A valódi választóvonal a XIX. század elejéig nem etnikai, hanem vallási, a katolikus és a protestáns felekezetek között húzódott.

Az estleges félreértéseket, például hogy a XVII–XVIII. században csak Habsburg Birodalom létezik, kétségtelenül tompította volna, ha a különben igen reprezentatív és jó minőségű képanyag mellé a Magyar Királyság és a Habsburg Birodalom XVII. és XIX. századi térképét mellékelik. Ezeket a szlovákság elhelyezkedését is fel lehetett volna tüntetni.

A magyar neveknek a recenzens által kifogásolt írásával kapcsolatban nemcsak magyar–szlovák relációban, hanem a szlovák történészek között is vita van, ám a legújabb szlovák történeti munkákban már egyre kevesebb az átírás. Hasonló „gyermekbetegségen” a XIX. század végén és a XX. század első évtizedeiben a magyar történelemtudomány is túlesett. A magyarosított nevek közül Savoyai Jenő megmaradt (amelynek használatáért engem gyakran megrónak), de Herbeville Lajos (Ludwig Herbeville tábornagy) és társai már csak az egykori munkákban találhatók már meg.

⁵ *Czigány István*: A Rákóczi-szabadságharc hadserege a mustrák tükrében. *Hadtörténelmi Közlemények*, új folyam XXXIII. (1986) 1. sz. 141. o. A Rákóczi-korból számos szlovák vonatkozású és nyelvű dokumentum (dézsmabéret, hadellátási, katonaállítási irat stb.) maradt fenn. Lásd még: A Rákóczi-szabadságharc hétköznapijai a „tót Impériumban”. Közreadja és a bevezetőt írta: *Bánkúti Imre*. Budapest, 2007. (Lymbus kötetek 2.)

⁶ *Nemcsik Pál*: Zenei köztudat és nemzetiségi politika. Budapest, 1979. 76–77. o.

A kifogásolt Ocskay név minden bizonnyal nyomdahiba miatt lett Očaj az ismertetésben, a Szlovák hadikrónikában ugyanis az Očkej névalak szerepel, zárójelben pedig Ocskay-ként is. Az Očkej névváltozat magyar változata az Ockaj azonban számos korabeli dokumentumokban szerepel, mivel a korszakban az „y” helyett gyakran „j” betűt használtak többek közt a családnevek írásakor is.

Az ismertető talán legfelreérthetőbb mondata a Napóleon külügyminiszterének Charles-Maurice de Talleyrandnak tulajdonított mondás, amely rossz időben és rossz helyen van. Egyrészt környezetéből kiragadva igazán nem is érthető, mivel Napóleon éppen múltjukra apellálva akarta fellázítani a magyarokat a Habsburgok ellen, másrészt nem tartom valószínűnek, hogy akadnak olyan magyarok, akiknek figyelmesen elolvasva az angol szöveget, olyan képzetük támadna, hogy elveszik történelmünket. Legfeljebb nyugtázzák: lám a szlovákok megint idegen tollakkal ékeskednek. Azt meg végképp nem feltételezném, hogy a kötet készítőinek ilyen gondolat egyáltalán megfordult a fejében. A szlovák hadtörténet szerzői közül ugyanis többen már évtizedek óta tevékeny részt vállalnak közös múltunk politikamentes, kiegyensúlyozott bemutatásában. Maga a kötetfőszerkesztője, Vladimír Segeš, a pozsonyi Hadtörténeti Intézet tudományos főmunkatársa, a *Vojenska Historia* Szerkesztőbizottságának tagja, a Szlovák Hadtörténeti Bizottság elnöke, a Magyar–Szlovák Történész Bizottság tagja például számos közös magyar–szlovák konferenciának volt szervezője és előadója, illetve több, a két ország történezeit összefogó tanulmánykötet szerkesztője és írója, akinek munkássága megbecsülést vívott ki magának nem csak a szlovák, de a magyar tudományos életben is.⁷

Ami a kötet elolvasásakor a magyar olvasóban megfogalmazódhat, arra a záró sorokban a recenzens is utalt: „mi hosszú ideje nem álltunk elő hasonló témájú és kivitelű anyaggal. Nem elég ugyanis, ha a tudósok ismerik a történelmet, döntő az is, hogy a széles közönség milyen értelmezést fogad el igaznak.” Ezzel teljesen egyetértek, de erre a könyv kézhezvételekor a magyar hadtörténészek is gondoltak. Egy új, angol nyelven megjelenő, hasonlóan reprezentatív rövid magyar hadtörténeti összefoglalás kézírata 2011 elejére elkészült, ám a fordítás és a kiadás a pénzszűke és egyéb okok miatt még várat magára.

Véleményem mindig is az volt, hogy a közös magyar–szlovák hadtörténeti múltat feltárni és megérteni, csak együttes munkával lehetne. E közös kutatómunka talán feloldaná a kölcsönös érzékenységet, előítéleteket és félreértéseket. Ha egyszer megszületne egy közös hadtörténeti tanulmánykötet és egy hadikrónika, az minden bizonnyal az együttműködést szem előtt tartó politikusoknak szolgálna muníciót.

⁷ Csukovits Enikővel közösen „A középkori magyar államiság és a magyar, illetve szlovák etnogenézis kérdésköre” (Problematika uhorskej štátnosti a etnogenézy Slovákov a Maďarov v rámci Uhorska) címmel előadást tartott például a Nógrád Megyei Levéltár, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, a Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézete és a Füleki Vármúzeum által 2009. november 12–13-án. Balassagyarmaton rendezett „Közös történelem – értékekkel és konfliktusokkal. Magyar és szlovák múltértelmezés” című konferencián, avagy az etnikai sztereotípiák funkciója és interpretációja a magyar és a szlovák történetírásban témájában a Magyar–Szlovák Történész Bizottság 2011. szeptember 6–7-én Komáromban és Komárnoban rendezett nemzetközi tudományos szimpóziumán (K problematike etnických stereotypov v armáde v Habsburskej monarchie. Etnikai sztereotípiák a Habsburg-monarchia hadseregében). Lásd még (a teljesség igénye nélkül): *Segeš, Vladimír*: Idő, tér és mobilitás a középkor végi háborúkban. In: Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében. (Szerk. *Zombori István*.) Budapest, 2004. 103–115. o.; *Uő*: A zsoldosok fegyvelmezése és élelmezése a középkorban. Hadi szabályzat Bártfárol és Znaimból. In: Bártfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században. (Szerk. *Csukovits Enikő – Lengyel Tünde*.) Budapest, 2005. 245–252. o.